

Kőbányai János

„Majd ha a Messiás...”

Az Orbán–Netanjahu budapesti találkozó margójára – háttérben a Soros-gyűleletplakáttal

(Folytatás az 1. oldalról)

Egy folyóiratnak nemcsak a jelenével szemben léteznek feladatai, hanem azzal a jövővel szemben is, ahol ez a jelen mint a múlt dokumentációja fog megőrződni.

Arról nem beszélve, hogy a jelen időben, a „köreink”-ben – a *Múlt és Jövő* tényleges és feltételezett olvasói számára – ez a látogatás vált a diskurzus fő gyúanyagává. A történelmi látogatás, mint konfliktusok metszéspontjába vetett „fel-fel dobott kő” – avagy mint: „árulás”. (Ahogy ezt György Péter, fő-

hivatású liberális megmondó és „nyilvános zsidó” – a fogalomról mindenki gondoljon, amit akar – a *Népszava* aug. 20-i, azaz Szent István-i számában lakonikus magától érthetődöttséggel leszögezte. („Az Izrael tabu”, *Szép Szó* melléklet, 1 old.)

Nem biztos, hogy ki tudunk bontakozni a most bennünket körbecsápoló interpretációk és a rájuk épülő elbeszélések polipkarokként fojtogató öleléséből, de muszáj megkísérelnünk. A jelenlegi magyar zsidóságot nem kerülük el a megválaszolatlanul maradt kérdések, amelyeket az európai és a magyar történelem apáinknak tett fel, de a mi fogunk vásik

bele. Hiszen az is az egyik oka a mai fogfájásnak, hogy sokkal nagyobb öltönyben vagyunk kénytelen járni-élni, mint ami súlyunk és szellemi kondícióink okán testreszabott lenne, hiszen azt a megöröklött öltönyt a *soá* előtt rendelték meg és készítették el egy egészen más súlyú, létszámú és struktúrájú közösség részére.

Benjamin Netanjahu nemcsak izraeli miniszterelnök, de harmadgenerációs cionista értelmiségi, egy rangos zsidó történész fia. (A papának – Benцион Netanyahu *Varsó, 1910 – 2012, Jeruzsálem* – a spanyol kiűzetés és a cionizmus története voltak a témái.) A Goldmark teremben elmondott beszédében (2017. július 19.) ezért adott hangot adott meghatottságának – ezúttal nem felületes kincstári poén kipipálásként –, hogy a zsidó állam bölcsőjénél járhat, néhány méterre a háztól, ahol a cionizmus atyjaként kanonizált Theodor Herzl született. Sőt: széleskörű történelmi ismereteiről és azzal azonosuló tudatáról adott számot, amikor a spontán, de briliáns stílusban, angolul előadott hangos gondolatai között kitért a másik „magyarra”: Max Nordaura is, akivel kapcsolatos néhány jól árnyalt megjegyzése azt is érzékeltette, hogy mélyen elsajátított tudást mozgósít.

A két, Budapesten született s a magyar kultúrából a személyiségébe sok-sok elemet beépítő szellem bizonyára elcsodálkozott volna, hogy álmaik egyik markáns megvalósítójáról – akit oly látványosan megigézett a hely szelleme – éppen a hely és szelleme jegyében a magyar zsidók (vagy egy hangadó részük) „árulónak” fogják tartani. Bár ki tudja? Herzl Tivadar talán nem is lett volna oly nagyon meglepve. (Netanjahu talán nem ismerte a Szabolcsi Miksának az *Egyenlőség* számára adott interjúját, amelyben az alapító atya a magyar zsidóságot a „zsidóság fája száraz ágához” hasonlította, amely tragédiák között fog rádöbbenni végzetes illúzióvesztésére.)

Vajon a nyár (a „forró”) története hol kezdhető el? Azaz: hol szakítható ki a folyamból, ahol ama maradék magyar zsidóság történelme csörgedezik körülölelve hagyományos keretével: Magyarország sorsválasztásaival. S bizony a szó szoros értelmében: választásaival, mert az kopogtat egyre hangosabban. Ugyanis az egyre agresszívabban közelgő 2018-as országgyűlési választás egyik tétje, hogy a Ferenc József, Horthy Miklós, Kádár János korszakaival leírható panoptikumba bekerüljön-e egy újabb korszaknévgazda?

Ej! – s talán ezzel meg is ragadjuk a megragadható indulófonalat vagy magát a lecsót, amibe be lehet csapni – miért írhatja az írói hanyagság, vagy a közdiskurzus szándékosan önmagának hazudó delejének hatása, hogy „tétje van”? (Az eredményét szerintem minden reálsan gondolkozó magyar pontosan tudja, azonban nem mondja ki: nem úgy él, szerepel, mint a saját maga realitásérzéke diktálja, hanem „mintha” minden képlékeny lenne – és ezzel végtelenen lebetegíti, ellenállásra képtelenné teszi magát.)

Ez a nincs-tét a dráma – amely az elbeszélést, ha nem is mozgatja, de meghatározza. S ezért szükségszerűen behatárolja mindazt, ami közelebbi tárgyunkat: a magyar és izraeli miniszterelnökök találkozását – is – leírhatja.

A fenti négy korszaknévvel jelezhető periódussal írható le Magyarország modern, a feudalizmusból kikászáló történelme. Ebből fele-fele az arány, amikor az ország független volt, s amikor nem. Amikor a saját társadalmi erőviszonyai, kulturális foka határozta meg a Magyarország képviselte irányultságot és minőséget: az a Horthy és az Orbán Viktor nevéhez fűződő korszak. (2018-tól automatikusan hozzáadódik az ő „elmúlt nyolc éve”, hogy korszaká terebélyesedve kifejezősövedjen.) A Ferenc Józsefhez és Kádár Jánoshoz fűződő időkben Magyarország nem volt független. E korszakok vérben fogantak, s viszonylagos „békében” múltak ki – nagyhatalmi konstellációk gyökeres megváltozása okán, ahogy születtek, s nem pedig a magyar nép elhatározásából.

(Isten őrizze, hogy ítéletet mondjak, vagy értékeljek: vajon milyen eredményekre vezetne, ha meg lehetne vizsgálni e fele-fele arányban fungáló korszakokban a társadalmat alkotó csoportok – osztályok? vagy rétegek? – elégedettségi szintjét, egymással való békéjét, avagy – bizonyára akadnak ilyen mutatók is – az adott periódusok gazdaságának, kultúrájának fejlődésütemét.)

Ez a társadalmi és politikai erőter határozta meg a magyar zsidóság „kivirágzását”, „kiszántását”, majd „halott arcán növekvő szakáll”- létét. Ez utóbbi állapotát egyre inkább elfedi egy új jelenség – a zsidók gyors mozgása az „új népvándorlás korában”, ahol a centrum egyre inkább Izrael felé tendál. Központ (szív) és diaszpóra (test) pulzáló viszonyáról van szó, mint az ókorban. Ez az elmoz-

duló helyzet már a budapesti zsinagógák zsongásából is kiszűrhető – egyre erősebben kivehető belőle a héber, amit *lingua franca*ként egyre többen értenek és beszélnek. Sőt egy másik, még újabb jelenség is színezi ezt a képet: a zsidóságba betérni kívánók egyre növekvő trendje. (Ezt nem emelte ki a recepció a látogatásból, noha hangsúlyosan terítéken volt.) Ezt az új, meglepő jelenséget is megfigyelheti a mai zsinagógai látogató – amelynek célja és gátja egyúttal szintén Izrael. (A betérők vágya is az izraeli *alija*, de ott nem fogadják el a diaszpórában történt betérést.)

A „forró nyár” a földolgozatlan Horthy-korszak újabb fölklendezésével indult. Amikor június 21-én a magyar miniszterelnök átadta a megújított Klebelsberg-kastélyt, s avatóbeszédében őt jelentős államférfiúnak nevezte, amiért a róla elnevezett korszak meghatározó embereivel (Bethlen Istvánnal és Klebelsberg Kunóval) kialakította és megszilárdította a Monarchia összeomlása utáni hatalmi interregnum után a magyar állam kereteit, amelyek hosszú távon alkalmasnak bizonyultak a magyar államiság folytatására. Az értékelést minden bizonynyal akkor is megbélyegzően kapta volna fel az ellenzéki sajtó, ha előtte nem jelentették volna be a Netanjahu-látogatást, de ez a tény – mindkét országban – alkalmat adott arra, hogy a két ország közötti kapcsolatot a holokauszt keretei között diskusszálják, netán megtorpedózzák. (Olyan szempontok szerint, amelyhez az illető államoknak

nem fűződik haszna, épp ellenkezőleg. Ugyanis annak az „apróságnak”, hogy ki áll a kormányrúdnál, különösen választások, azaz a változtatás alkalmának az évadján, annak nincs köze az államközi kapcsolatokhoz.) Nem felhorgasztva a kérdést, hogy amit Turbucz Dávidnak, vagy mesterének, Romsics Ignácnak – igaz, egy Gerő–Romsics-vitától megtépázva – (s még egy sereg más életrajzíró és értékelő tudósnak) szabad volt megállapítania – nevezetesen, hogy rendszere megszilárdítása és első tíz éve, különösen a királyság visszaállítása elleni fellépése értékelhető teljesítménynek számít –, azt egy történelmi szempontból nem szaktekintélynek számító kormányfőnek miért nem szabad? Vagy: lehet e Klebelsberg-ről jó szavakat mondani úgy, hogy erre Horthyra ne vetődjön sugár? Azaz: ha a neve nem mondatik ki, akkor is nem róla van-e szó? Hiszen ama koszaknév-rendszerhez szinte jobban kapcsolódik a munkásságával (mert ő tényleges munkával formálta a jellegét), mint a névgazdáé. Azonban az igazi kérdés: kihagyható egyetlen korszak is a magyar történelemből, vagy: egyetlen korszak is démonizálható-e? Eltűrhető-e, hogy a magyar 20. század, több emberöltő, Horthy és Kádár kora egyértelmű pejoratív megítélés lehetősége alá eshessék a mai szellemi diskurzusban?

Lehet, a holokauszt katasztrófája tesz ilyen kivételt! Mert Horthy és egész korszaka antiszemitizmusban fogant, és annak apokalipszisébe fűlt – dacára, hogy a két végpont és véglet között sok min-

den más is történt és jött létre. Ez emberileg megérthető. Különösen azért, mert nem hagyható figyelmen kívül, hogy az országlakosok ország-lakosok ellen elkövetett genocídiumát nem követte széles konszenzuson alapuló gyászmunka, katarzisos megbékélés – az országban (és nem a rendszerben), ahol mindez megtörtént. Mindehelyett az erre való többszöri törekvést inkább fájdalmas sebfelzaggatás kísérte. Elvileg hasonlóan érezhetne az áldozatok és az elkövetők népe – zsidók és nem zsidók egyaránt. Azonban az emlékezetpolitika, valamint az emlékezés- és szépirodalom azt mutatja, hogy kigyógyulni belőle az áldozatok népe igyekszik – ami tartós eredményt nem mutathat föl, mert ennek az elkövetőkkel való egy interakciós munkának kellene lennie. Elismerni, ahogy Orbán Viktor tette ezt először 73 év után, épp a Netanjahu-látogatás al-

kalmából – hogy „Magyarország bünt követt el zsidó állampolgáraival szemben.” (Mindennél beszédesebb a tény, hogy a látogatás recepciójának nem ez lett a fő diskurzustémája és iránya, amiért a kormányfő is felelős, mert ezt a Goldmark teremben lett volna stílusos elmondani, vagy ott megismételni.)

A holokauszt többnyire magyar zsidó túlélői tömegesen úgy érezték vagy gondolták, hogy a Horthy-korszak a kiűzetéssel és a megsemmisítéssel egyenlő, viszont le is vonták a következtetést belőle: elhagyták az országot. A túlélők fele. (Amennyire ismerem a terepet: kötelekeiket a szülőfölddel- és kultúrával ők sem tudták megszakítani százszázalékosan.) Az itt maradók s a döntésük nyomán itt született nemzedékeknek tudomásul kell vennie, hogy a Horthy-korszak a magyar történelem szerves folyományából, társadalomból, népből homogenizálódott – és nem egy kívülről oktroyált diktatúrából –, ezt sokkal erőt próbálabb tudomásulvételt követel, mint egy absztrakttá demonizált és idegenedett fogalom-bálványától elhatárolódni. Pedig ez lenne a bátor és felelősségteljes lecke a túlélők és maradékaik számára. Az önmagunkkal történő szembesülés cselekvő próbája: mit tegyünk az életünkkel – a sajátunkkal és gyermekeinkével – mindennek a tanulságait levonva? Ez a valósággal való szembetalálkozás ugyanis nem történések, netán politikusok legitimizációjától függ, hanem egy sokkal mélyebb és áthatóbb, szerves és tradicionális helyzet megingathatatlan realitásától.

Ez a folyamatos kétely, gyúanyag vetődött fel az izraeli és a magyar miniszterelnök találkozója újabb akadálykövébe bukva: ama Soros-plakátokon.

Igen leegyszerűsítve: antiszemita-e a Soros-plakát, amellyel a látogatás előtt, s részben alatt is tele volt hintve az egész ország? Amelyet az izraeli miniszterelnök figyelmen kívül hagyott, s attól nem engedve zavartatni magát – nagykövete nyilatkozatát is megmászta – folytatta kitűzött munkáját: Izrael államának gazdasági és politikai jobb helyzetbe hozását Európa egy egyre fontosabb pozícióba kerülő régiójában. Egy állam vezetője tett/visszelépett így, amely deklarálta – a Magyarországon született alapító atya emblematikus könyvének címe szerint is: *Zsidó állam*.

A Soros-plakát elsősorban ember- és kultúraellenes. Egy öregember arcát feltenni az egész Magyarországot bepettyező szégyentáblára az emberi kultúra története legsötétebb periódusait idézi. Megnevezni egy névvel, laccímmel ellátott személyt a bajok okának a törzsi társadalom szokásait elevevén fel, ahol a politikusok és a *so called* újságírók „tözsdealkuszos” rájátszó dobálózásai a korai vadász mozdulatainak felelnek meg, aki a barlang falára rajzolt nagyállatok vadászat előtt a totemrajzon próbálta, a dárdanyomok tanúsága szerint, elejteni. (Ehhez nagyon is hozzátartozik az ugyanilyen – tehát kontinuitást sugárzó – kék mezőben szintén az országot bepermetező „Magyarország erős és büszke európai ország”-plakát – amely ugyanezt ez az önmeggyőző, agresszív kisebbségűséget hirdeti, azaz: az abban való bizonytalanságot, amelyet a plakát szövege állít.)

Ezt húzza alá a tény, hogy a meglehetősen költséges plakátkampánynak nincs kézzelfogható politikai, azaz: a választások eredményét befolyásoló haszna Magyarországon. Nincs a jelenleg hatalmon lévőknek ellenzéke, sőt: a menekült („migráns”) „kérdés”-ben sem kell megküzdenie szignifikáns ellenvéleménnyel. Akkor minek? (*Cui prodest?*) Ez nem a megszokott, már-már tradicionális antiszemita kártya a választások évadján, amire egy zsidó is bosszankodva legyinthet, ahogy egy legyet hessent el. Ez valami mélyebb, ősbibb, Koppány népig visszanyúló kollektív emlékezet felriadása. Az ösztönvilágba lenyomott, s onnan fel-felizzó

gyűlölet-parázs. A mástól, a kívülről jövőtől: az *idegentől* irracionális félelem projekciója. A Szent István-i magyar és keresztény államot megszüülő vérontásból hagyományozódott félelem szűkülése, amely Brüsszel és Soros maszkja mögött a kiheverhetetlen, s az ezer éven annyiszor megtapasztalt traumák hamis tárgyválasztására hajaz. Ami „csak” ebben az értelemben antiszemita, hogy a hamis tárgy- és ellenségválasztás az utóbbi százötven évben – a pozsonyi zsidó kravallóktól kezdve Tiszaeszláron át – menetrendszerűen zsidóellenes is egyben. (De voltak sváb- és cigány-, sőt: burzsujellenes mellékszálai is a történelem során.)

Miért szolgált erre a koncentrált gyűlöletre Soros György? Ez is tartalmazza a zsidó elem egy funkcióját. Azonban ez nem származási, hanem történelmi szerep. A magyar zsidó nagypolgár rétegé, amely úgy törekedett megszüntetni a „zsidókérdést”, hogy megpróbálta megváltoztatni a társadalmi viszonyokat, rétegeket fölzárkóztatni, helyzetbe hozni, s velük előítéleteket lebontani, amelyek nem tudásból, kulturálatlanságból – is – fakadnak, s amelyek az antiszemitizmust előidézik. (Ez az igény volt az alapja a kommunista „megoldás”-nak is.) S ebben rejlett a magyar zsidóság vagyonos és szekuláris részének bizvást történelminek mondható szerepe – részint lélegzetelállító sikerrel – lásd például a *Nyugat* történetét –, de egzisztenciálisan annál katasztrofálisabb kudarccal. (Ha pl. azt is nyomon követjük, hogy végezték a *Nyugat* zsidó szerzői, mecénásai s persze olvasói a *soában*.) Soros, a milliárdos Don Quijote nem tanulta meg, hogy mi a jötevők sorsa (lásd. Babits példáját az őt megcsináló

zsidó kollégáival szemben, vagy akár Ady *Duk-duk*-kísérletét). Nem tanulta meg, hogy kívülről, vagy a kívüliség tételezettségéből nem lehet befolyásolni a kultúrát – ha nem emigrál fiatalon, bizonyára olvassa Németh László „helyreigazító” értékelését Ignotusszal szemben. S leginkább azt nem vette észre a saját munkája visszaigazolásából – ezt a *Múlt és Jövő* Soros-támogatás élvezőjeként is megtapasztaltam –, hogy a pénztámogatás nem kattantja be a természetes kultúrafejlődés – kulturális termékek előállítására és azok vásárlóképes fogyasztására – melegeget teremtő őrlángját. Minél jobban hajtja messiási jobbat akarása, annak a monopóliumával egyetemben, annál jobban kitermeli maga ellen a gyűlöletet. (De tanulhatna saját többretű tevékenységéből is. A CEU, amely valós – mert igények – adok-kapok típusú [„fizetős”] alapjain nyugszik, szervesen beépült a magyar s a világ társadalmába, ahogy ezt az ellehetetlenítésére törő kísérletekre történt össznépi reakciók is bizonyították.)

Mit kezdjen mindezzel a bonyolult trauma- és frusztrációhalmazzal egy – már – egészséges *szabre*? (Netanjahu az első izraeli miniszterelnök, aki Izraelben született.) Hogyan értse meg ezeknek a kelet-európai, sőt: magyar traumáknak a fájalmát, s azok gyógyíthatatlannak tűnő kivétel-szimpptomáit? (Amelyet egy nagy magyar zsidó író, Pap Károly *öngyilkos* metaforával jellemezte.)

Netanjahu számára Soros György egy *mesüige* és *hüce* amerikai zsidó milliomos, aki ahelyett, mint a legtöbb amerikai – most már orosz is – társa, Izraelt támogatná pénzével és befolyásával, ezt *dafke* a palesztinok oldalán teszi. (Ama hamis és mesterséges messiási tudat jegyében.) Neki van ellenzéke. Pontosabban, minden izraeli kormánynak van erős ellenzéke, mert ez egy sokszínű és sokérdekű ország (eredendően idegenekből verbuválódott nép), ahol csak a fasisztákat – mint minden egészséges társadalomban, ilyenek is vannak ott – zárják ki a demokráciából. (Lásd. Menahem Kahane Kach pártját.) Tehát a 2-3 százalék, amit a Soros György támogatta szervezetek hozhatnak a választási konyhára – az Izraelben magát a kormányzó hatalmat változtathatja meg alapvetően. Miért avatkozna be egy ilyen ember érdekében? S miért avatkozna be másik állam, sőt: tár-

sadalom belügyébe, amit, mint az ő esetében is, ez a Soros egy másik kontinensről akar megváltoztatni.

Izraelben NGO-k nélkül is napról napra keményen meg kell küzdenie a hatalomban maradásért. A magyar helyzet azonban egészen más. Európában is egyedülálló, hogy a lakosság döntő része – némi rendszerváltás utáni radikális kilengések után – kétharmados többségben támogat egy pártot. Erről lehet tájékozódni, de a maga természetében fölfogni nem. Mert erről a túlsúlyról nem bevett séma szerint nem egy külső hatalom, s nem egy belső diktatúra tehet – hanem ez következik a társadalom tradíciójából, habitusából, ahová a zsidók érkeztek. (Nem Magyarországra, hanem a Habsburg Birodalom egy sok lehetőséggel kecsegtető tartományába, ahonnan aztán a Horthyról elkeresztelt korszak Magyarországra katapultáltak.)

A magyar nép túrta a Sorost diabolizáló plakátot (akár ama gábrieles emlékművet). Legnagyobb és begyökerezettebb NGO-i, a keresztény egyházak vezetői és emberei nem tiltakoztak ellene. Akkor mi dolga vele a zsidó „egyház”-nak (a neológ hitközségnek) és vezetőjének? S különösen: miért keveri bele Izraelt, amit a Budapestre látogató Benjamin Netanjahu képviselt? Könnyebb „hősként” Netanjahu szemébe vágni a csalódottságát, amit majd „árulásnak” lehet továbbragozni egy elbeszélésben, mint levonni a konzekvenciákat: mit fed egy ilyen plakát-inzultus és annak az elfogadottsága?

Ezt tisztességesen megemészte lehetne Izrael támogatásáért folyamodni.

A villamos felirata sajnos nem jól olvasható a képen: „izraelita köztemető”. Vajon a sok „izraelita” halottnak nem mindegy, hogy ki nevet a végén?

Ehhez viszont tanácsos előbb kidolgozni a felelős stratégiát, hogy a most korszakká nyúló és merevedő időben hogyan és milyen sorsot válasszon magának a népmaradék, amely megtapasztalta a gyűlöletbe projektáló önbizalomhiány perspektíváit. Ez a stratégia többféle lehet, de semmiképpen sem nélkülözheti a magábaszállást, s a munkát – a zsidó kultúrával való anyanyelvi azonosulást. S legfőképpen az igazság megvallását végre, hogy a magyar zsidók számára mi a zsidóság tartalma. Vallás vagy nép? E paradigmára adandó válasz, ezek szerint, nem tologatható tovább. Netanjahu igazi partnere Budapesten, a teljesen vallástalan Theodor Herzl ezt tudatta. Nevezetesen, hogy a zsidóság: nép.

Ha ezen az alapon szólították volna meg az izraeli miniszterelnököt, s azt hagyja válasz nélkül, az valóban csalódásra adott volna alkalmat, de ezt némi hely- és helyzetismeret alapján: kétlem. A valódi „lángoktól ölelt”, s atomtöltetű rakétáktól fenyegetett ország miniszterelnökének az a dolga, hogy szövetségeseket keressen Európában, amelynek vezető országai kihátrálnak mögüle, elfeledve, hogy még egy évszázad sem telt azóta, hogy lakóit kilökték a Közel-Kelet sziklás sivatagaiba. A visegrádi 4-ek (ha egyben maradnak) jó bázist nyújthatnának az új szövetségeket kereső Izraelnek, nem beszélve arról, hogy ez az egykori Osztrák–Magyar Monarchia tekintélyes részét magában foglaló térség egyúttal az askenázi zsidóság „őshazája” is egyben. Ezt a törekvést akár támogatni is illene. (Nem véletlen, hogy a sajtó nem diszkusszálta Heisler

Andrásnak azt az ugyanabban az csalódást is megpendítő beszédében elhangzott kérését, hogy Magyarország ismerje el Jeruzsálemet Izrael fővárosának, s helyezze oda a nagykövetségét. (Netán nyisson kulturális intézetet a Szent Városban, ahogy ez az első FIDESZ-kormány idején felmerült.)

A tervezett kapcsolaterősítés a magyar zsidóknak és Magyarországnak is előnyös – s ezen volt is hangsúly a találkozón –, amely olyan segítséget vár és kap Izraeltől, amely a tudáson és az innováción alapszik, s nem globális hatalmak „stratégipartnerségében” összeszerelő alamizsnáin, amely csak Magyarország gazdasági függetlenségét betonozza be. Az izraeli példa meghonosítása s gyakorlatba ültetése felérne egy, a rossz időben elmaradt Marshall-szerűség.

Ugyanis – a Soros-plakáthecc a legcsattanósabb példa rá – zsidóknak és magyaroknak akkor lesz Magyarország élhető ország, ha népességét a kultúra hatja át, mégpedig a „mindennapi élet” kultúrája, ami ledobja magáról, s ezzel lehetetlenné teszi a bármilyen felülről irányított kulturálatlanságot. Mindehhez semmiféle pártnak és hatalmi csoportosulásnak eredendően nincs köze. Ez lehet az oly traumatizált függetlenséghiányosság feloldásának az alapja is egyben. Ami nem karddal jön el, mint a kereszténység a magyaroknak, s nem pénzzel támogatott, nem valós igényekből nevelt és táplált felvilágosítók, hanem a társadalom szabad igényfelismerése, példakövetése révén.

Igaz, ezzel ugyanazt mondtuk-szépelegtük, amit a legeredetibb zsidó tapasztalat tolt és tol el a mai napig a végtelenségbe: „majd ha a Messiás...”

Nagybörzsöny, 2017. szeptember 4–5.

Kőbányai János fotói